

**План підготовки до
практичних занять та самостійної роботи
зі “Вступу до спеціальності (СГФ)”
I. Змістовий модуль**

Тема: “Слов`янські мови та їх походження”

Заняття № 1

Тема: **Вступ.**

1. Предмет та завдання курсу.
2. Основна проблематика курсу.
3. Славістика та слов`янська філологія.
4. Характеристика основних понять: індоєвропейська мова, праслов`янська мова, старослов`янська мова, давньоруська мова.

Завдання:

1. Скласти конспект за планом.
2. Створити картотеку термінів.
3. Підготувати невеликі доповіді про вітчизняних вчених-славістів.

Заняття № 2

Тема: **Сучасні слов`янські народи та їх мови.**

1. Сучасні слов`янські народи.
2. Генеалогічна класифікація сучасних слов`янських мов.
3. Мовна та етнічна спорідненість слов`янських народів. Найважливіші ознаки мовного рідства слов`янських мов.
4. Характерні риси слов`янських мов у порівняльному плані.
5. Місце слов`ян та слов`янських мов в колі інших індоєвропейських народів.
6. Завдання:

1. За підрахунками болгарського мовознавця проф. І. Лекова, сучасні слов`янські мови налічують приблизно 1120 спільних слів, більшість з яких означають життєво важливі поняття. Проаналізуйте наведені приклади та дайте відповідь на запитання, як можливо пояснити мовну схожість слов`янських мов.

Рос.	Укр.	Біл.	Бол.	Серб.	Чеш.	Польськ.	Словен.
ячень	ячмінь	ячень	ече	јечам	ječmen	jęczmien	ječmen
горох	горох	гарох	мик	грах	hrach	groch	grah
лён	льон	лен	грах лен	лан	len	len	lan

мать	мати	маці	май	мајка	matka	matka	matka
сестра	сестра	сястра	ка	сестра	sestra	siostra	sestra
брат	брат	брат	сестра	брат	bratr	brat	brat
			брат				
			т				

2. Наведені слова з різних слов'янських мов розділити на семантичні групи: а) назви рідства, б) назви явищ природи, в) назви пір року та доби, г) назви частин тіла тощо. Зробіть висновок.

Рос.	Укр.	Біл.	Польськ.	Чешськ.	Болгар.	Сербськ.
брат	брат	брат	brat	bratr	брат	брѣт
вечер	вечір	вечар	wieczor	večer	вечер	вечѣ
вода	вода	вада	woda	voda	вода	вода
мать	мати	маці	matka	matka	мајка	мѣти
сердце	серце	сѣрца	serce	srdce	сърце	срце
земля	земля	зямя	ziemia	země	земя	земља
река	ріка	рака	rzeka	reka	река	река
день	день	дзень	dzien	den	ден	дѣн
лес	ліс	лес	las	les	гора	гора
огонь	вогонь	агонь	ogien	ohen	огън	огањ
лето	літо	лета	lato	leto	лято	лето
осень	осінь	восень	jesien	podzim	есен	јесѣн
снег	сніг	снег	snieg	snih	сняг	снѣг
сестра	сестра	сястра	siostra	sestra	сестра	сестра
рука	рука	рука	ręka	ruka	ръка	рука
озеро	озеро	возера	jezioro	jezero	езеро	језеро
море	море	мора	morze	more	море	море
зима	зима	зіма	zima	zima	зима	зима
рыба	риба	рыба	ryba	ryba	риба	риба
ветер	вітер	вѣцер	wiatr	vitr	вятър	ветар

нога	нога	нага	noga	noha	крак	нога
------	------	------	------	------	------	------

3. В таблиці приводяться паралельні ряди деяких лінгвістичних термінів, що зустрічаються в різних слов'янських мовах. Визначте, яка мова в цьому відношенні найближча до російської та української мов.

Рос.	Укр.	Бол.	Серб.	Польськ	Чешськ
язык	мова	език	језик	język	jazyk
согласный	приголосний	съгласен	сугласник	spółgłoska	souhlaska
буква	буква	буква	слово	litera	pismo
фонетика	буква	фонетика	фонетика	fonetyka	fonetika
слово	фонетика	дума	рѣч	wyraz	slovo
глагол	слово	глагол	глагол	czasownik	sloveso
частица	дієслово	частица	речца	partykuła	částice
морфология	частка	морфологи	морфологи	morfologia	morfologie
синтаксис	морфологія	я	ја	składnia	ie
предложение	синтаксис	синтаксис	синтакса	zdanie	skladba
подлежащее	речення	изречение	реченица	podmiot	věta
сказуемое	підмет	подлог	подмет	orzeczenie	podmět
дополнение	присудок	сказуемо	прирок	dopełnieni	přisudek
	додаток	допълнени	предмет	e	předmět

Заняття № 3-4

Тема: **Походження слов'ян та слов'янських мов. Життя слов'ян у давнину.**

1. Теорії прабатьківщини слов'ян.
2. "Повесть временных лет" про прабатьківщину слов'ян.
3. Роль історичних, археологічних та лінгвістичних даних в обґрунтуванні теорій слов'янської прабатьківщини.
4. Найдавніші відомості про слов'ян. Походження етноніму "слов'яни".
5. Перші держави та міста слов'ян.

Завдання: 1. Доопрацювати конспект лекції.

2. Підготувати невеликі доповіді про перші держави та міста слов'ян.

Заняття № 5

Тема: **Праслов`янська мова.**

1. Праслов`янська мова – основа слов`янських мов.
2. Основні фонетичні, граматичні та лексичні риси праслов`янської мови.
3. Хронологізація праслов`янської мови.
4. Порівняльно-історичний метод і значення його для реконструкції праслов`янської мови.

Завдання:

1. Письмово відповісти на запитання:
  - а) що становить собою порівняльно-історичний метод?
  - б) якими вченими були закладені основи порівняльно-історичного методу в мовознавстві?
  - в) прокоментуйте значення порівняльно-історичного методу для дослідження історії слов`янських мов. Наведіть приклади.
2. Накреслити схему “Періодизація праслов`янської мови”.
3. Назвіть відповідності звуків у сучасних слов`янських мовах. Заповніть колонку з праслов`янською формою слів.

Рос.	Болгар.	Польськ.	Старослов.	Литовс.	Праслов.
город	град	grod	ГРАДЪ	gardas	*
голова	глава	głowa	ГЛАВА	galva	*
ночь	нощ	noc	НОШТЬ	naktis	*
межа	межда	miedza	МЄЖДА	medis	*

Заняття №6

Тема: **Питання про найдавнішу писемність слов`ян.**

1. Питання про існування писемності у слов`ян до прийняття Християнства.
2. Суспільно-історичні умови виникнення писемності у слов`ян.

Завдання:

1. Доопрацювати конспект лекції.
2. Письмово підготувати серію доказів про письмо у слов`ян у докирилівську епоху.

II. Змістовий модуль

Тема: “Виникнення слов`янської писемності”

Заняття №7

Тема: Виникнення слов`янської писемності

1. Діяльність Кирила та Мефодія.
2. Створення першої слов`янської азбуки.
3. Значення діяльності солунських братів для розвитку слов`янської писемності.

Завдання:

1. Вивчити кирилицю напам`ять.
2. Підготувати доповіді про життя та діяльність солунських братів.

Заняття №8

Тема: Старослов`янське письмо

1. Старослов`янська мова – перша літературна мова слов`ян.
2. Питання про народну основу старослов`янської мови.
3. Роль старослов`янської мови у розвитку інших слов`янських мов.
4. Характеристика кирилиці.

Завдання:

1. Вказати, хто зі славістів: Й. Добровський (1753-1829), В. Копітар (1780-1845), Ф. Міклошич (1813-1891), В. Облак (1864-1906) – першим визначив, що основою старослов`янської мови є македонський діалект давньоболгарської мови.

2. Дайте відповідь, які є терміни для найменування мови давніх слов`янських перекладів.

3. Дайте відповідь, у яких слов`янських народів використовувалася старослов`янська мова та в якій функції. Як називаються місцеві її редакції?

4. Дайте відповідь, чому без знання старослов`янської мови неможливе наукове вивчення сучасних слов`янських мов?

5. Дайте відповідь, як називаються літери Ъ и Ь. Які звуки вони передавали в старослов`янській мові?

6. Прочитайте та перекладіть уривок, випишіть приклади слів з літерами юс великий (ж) та юс малий (А). Які звуки передавалися цими літерами? Хто визначив звукову якість вказаних літер? Які звуки російської мови вживаються на місці цих старослов`янських звуків?

И ВСАКЪ СЛЫШАИ МИ СЛОВЕСА СИ И НЕ ТВОРА ИХЪ ОУПОДОБИТЬ
СА МЖЖЕВИ БОУЮ ИЖЕ СТВОРИ СВОИЖ ХРАМИНЖ НА ПЪСЦЪ И

СЪНИДЕ ДЪЖДЪ И ПРИДЖ РЪКЫ И ВЪЗВѢАША ВЪТРИ И ПОТЪКЖ
СА ХРАМИНЪ ТОИ И ПАДЕ И БЪ РАЗОРЕНИЕ ЕИ ВЕЛІЕ ЗЪЛО
(Савина книга).

7. Прочитайте старослов'янські слова: ЮНЪ, ВРАҀЮ, ІАКО, ІАМО (куди), ІАЗВИНА, ІЕГДА (коли), ІЕДИНЪ, НОВАІА, ҀИТАІЖТЪ, СТОІАТЪ, ІАЧЬМЄНЪ, ІЖДОУЖЕ. Як називаються літери Ю, ІА, ІЕ, ІЖ, ІА?

8. Чому літера **И** називається «и восьмирічне», а літера **І** називається «и десятирічне»?

9. Дайте відповідь, як називається буква **у**. Який звук вона передавала в грецьких за походженням словах, які використовувалися в пам'ятках старослов'янської писемності?

Прочитайте слова: СҀНКЛИТЪ, МУРО, ЄГҀПЪТЪ, УПАТЪ (начальник області), УПОСТАСЪ (істота, лице), УДРА (гідра, змія), ΘҀМИАМЪНИКЪ (кадильниця).

10. Старослов'янський звук [у], як і в грецькій мові, передавався за допомогою двох літер ОУ. Іноді ці дві літери з'єднували в одну Ҁ.

Прочитайте слова:

ДРОУГЪ, ОУҀЕНИКЪ, ОУЖАСЪНЪ, ОУДИВИТИ, ІЕМОУ, ТОМОУ, СЪКРҀШАЕМЫ, ҀМЪБЕТЕ, НАҀИТЕ, РЕКШҀ, БОУРІА.

11. В грецькому алфавіті літера **ο** називається «омікрон» («ο мале»), а літера **ω** називається «омега» («ω велике»). Ці літери передають різні звуки старослов'янської мови або один звук [ο]?

Прочитайте слова:

ωНЪ ЖЕ РЕҀЕ ИМЪ, НОВЪ, ИωАНЪ, СОЛОМωНЪ, θЄОДωРЪ, θωМА, ωТЪ ДОМОУ, ωТВѢЦА ИМЪ ИС, ωТЪ ВЪСТОКЪ И ОТЪ ЗАПАДЪ.

12. Прочитайте слова: АЛЕҀАНДРЪ, МАҀИМЪ, РАКОҀАНИЕ, ҀАЛЪМЪ, ҀСАЛТИРЪ, ҀСАЛЪМОПЪНИЕ. Як називаються літери Ҁ та Ҁ? Які звуки вони передавали?

13. Прочитайте слова: ФАРИСЕИ, ФИЛИПЪ, θОМА, ФИЛОСОФЪ, θАДДСИ (ім'я), θЄОДωРЪ. Як називаються літери **Ф** та **θ**?

14. У глаголиці є літера **ћ**. Як вона називається? Прочитайте та перекладіть уривки зі старослов'янських текстів:

І ПРИШЬДЪШОМОУ НА ОНЪ ПОЛЪ. ВЪ СТРАНЖ ѿЕРѢЕСИНСКЖ
СЪРЪТОСТЕ И ДЪВА БЪСЪНА (Зографське євангеліє).

ВЪСПОЕМЪ НОВЫМЪ ІАЗЫКОМЪ ПЪСНЪ ЕВАНГІЛСКЖІЖ (Зб. Клоца).

15.Що таке лігатура? Випишіть з кирилиці лігатури та вкажіть їх звукове значення.

16. Прочитайте слова: ѿбо, бѣъ, бѣа, члѣци, нбѣсе, оѣе, сѣаа, сѣи, анѣлъ, вѣдка, дѣъ.

17.Визначте, яке числове значення мали наступні літери та поєднання літер кирилиці: ѿ, а, кв, рлѣ, и, і, мѣ, вѣ, ѿї, арлѣ, вѣїв.

Заняття № 9

Тема: Звукова система старослов`янської мови у порівняльно-історичному освітленні

1. Звукова система старослов`янської мови у порівняльно-історичному освітленні.
2. Закон відкритого складу.
3. Спрощення груп приголосних.
4. Монофтонгізація дифтонгів, виникнення другого ряду чергувань.
5. Зміна дифтонгічних сполучень “голосний+плавний”.
6. Історія носових голосних, виникнення третього ряду чергувань.

Завдання:

1. Запишіть пари слів, виділіть корінь, випишіть чергування голосних у коренях, поясніть характер чергування:

ГОНИТИ – ГАНІАТИ, ПЛЕТЕТЪ – ПЛОТЪ, ГРЕБЕТЪ – ПОГРЪБАТИ,
ЗРЪТИ – ЗАЗИРАТИ, ПРОСИТИ – ВЪПРАШАТИ, ЗАСЪПАТИ – СЪПАТИ,
БРЕДЕТЪ – БРОДИТИ, ВЕЛЪТИ – ВОЛІА, ДЕРЕТЪ – ДЪРАТИ.

- 2.Запишіть ряд слів, знайдіть корінь. Визначте, яке давнє чергування голосних відображено в наведених прикладах. Напишіть ці слова в тому вигляді, в якому вони були в праслов`янській мові:

ТЕКЖ – ПРИТЪКАТИ – ТОКЪ – ТЪЦИ.

- 3.Прочитайте та перекладіть наведений уривок із Савиної книги. Знайдіть у ньому слова, в коренях яких є або перший, або другий, або третій ряд чергувань голосних. Поясніть ці чергування:

ЕГДА ЗЪВАНЪ БЖДЕШИ НА БРАКЪ. НЕ САДИ НА ПРЪДНИИМЪ.
МЪСТЕ. ЕГДА КТО УЪСТЪНЪ ТЕБЕ БЖДЕТЪ ЗЪВАНЪХЪ. И ПРИШЬДЪ.

ЗЪВАВЫ ТА И ОНОГО. РЕУЕТЪ ТИ. ДАЖДЪ СЕМОУ МЪСТО И ТОГДА. НАУЪНЕШИ СЪ СТОУДОМЪ ПОСЛѢДНЕЕ МЪСТО ДРЪЖАТИ...

Заняття № 10-11

Тема: Звукова система старослов`янської мови у порівняльно-історичному освітленні (голосні, приголосні)

1. Походження голосних фонем старослов`янської мови.
2. Чергування голосних у корнях слів, виникнення першого ряду чергувань.
3. Походження та звукове значення Ъ, Ь. Сполучення Ъ, Ь з плавними. Позиційні зміни Ъ, Ь.
4. Закон складового сингармонізму. Фонетичні процеси, пов`язані з дією цього закону.
5. 1-а палаталізація задньоязикових звуків, 2-а палаталізація задньоязикових, питання про 3-ю палаталізацію задньоязикових.
6. Тверді, м`які та полум`які приголосні.

Завдання:

1. Прочитайте та перекладіть текст. У наведеному тесті визначте позиції зредугованих Ъ и Ь, визначив сильну позицію знаком +,

слабку - знаком - :

И ВЪШЪДЪ ВЪНЖТРЪ СЪДЪАШЕ СЪ СЛОУГАМИ ВИДЪТИ
КОНЪЧИНЖ АРХИЕРЕИ ЖЕ И СТАРЪЦИ И СЪБОРЪ ВЪСЪ ИСКААХЖ ЛЪЖА
СЪВЪДЪТЕЛЬСТВА НА ИСА ІАКО ДА ОУБИЖТЬ И НЕ ОБРЪТОША.

РЕЧЕ ГЪ СВОИМЪ ОУЧЕНИКОМЪ АЦЕ ЗРЬНО ПЪШЕНИЧНОЕ ПАДЪ
ВЪ ЗЕМЛИ НЕ ОУМЪРЕТЬ ТО ІЕДИНО ПРЪБЫВАЕТЕ АЦЕ ЛИ ОУМЪРЕТЬ
МЪНОГЪ ПЛОДЪ СЪТВОРИТЬ.

2. Поясніть фонетичні зміни в наведених словах:

*kъjо > старослов. КРЪПЖ, рос. крою, *svinъja > старослов. СВИНИА,
рос. свинья.

3. Проаналізуйте наведені приклади. У якому фонетичному положенні та на місці яких звуків вживалися редуговані голосні звуки [й], [ь]:

БЛИСТАНЬЕ, БЫЖ, БЫЛЬЕ, ВЪТОРЪИ, ЗНАМЕНЬА, КОСТЫЖ,
МЫЖ.

4. Визначте якість приголосних [г], [к], [х] і встановіть походження (слов`янське або неслов`янське) вказаних слів:

АРХИЕРЕИ, АНГЕЛЬ, ГЕЕНА, ЕВАНГЕЛИЕ, КЕСАРЬ, КИТЬ,
ХЕРОВИМЪ.

5. Запишіть групи слів, виділіть корінь, поясніть у ньому чергування приголосних:

ВЪХОДЪ – ШЪДЪШИ, ГОДИНА – ЖЪДАТИ – ОЖИДАТИ, КЪТО – ЧЪТО, ИСКОНИ – НАЧИНАТИ – НАЧЪНЪ, КЪНИГА – КЪНИЖЪНИКЪ, ВРАГЪ – ВРАЖЪДА, ПЕКЪ – ПЕЧЕТЪ, ГРЪХЪ – ГРЪШИТИ.

6. Поясніть звукові зміни в формі інфінітиву:

*sluhēti > *slušati > *старослав.* СЛЪШАТИ

*duhēti > *dušati > *старослав.* ДЪШАТИ.

7. Поясніть звукові зміни в наведеному прикладі:

*koīna > kêna > *старослав.* ЦѢНА, *ср.:* *литов.* kaĩna.

8. Прочитайте та перекладіть наведені уривки зі старослов'янських текстів. Випишіть слова, в яких відбулася друга палаталізація. Підберіть спільнокореневі слова:

РЪЦИ БРАТРОУ МОЕМОУ ДА РАЗДѢЛИТЬ (Асеманієво євангеліє).

РАДОСТЬ БЪДЕТЬ НА НЕБЕСЕ О ЕДИНОМЪ ГРЪШЬНИЦѢ (Зографське євангеліє).

СТВОРИ СВОИЪ ХРАМИНЪ НА ПѢСЦѢ (Савина книга).

ДВѢ НОЗѢ ИМЪШТЮ (Зографське євангеліє).

ДРОУЗИИ БО ИХЪ ИЗЪ ДАЛЕЧЕ СЪТЪ ПРИШЪЛИ (Маріїнське євангеліє).

НЕ НАРИЦАЙТЕ СА НАСТАВНИЦИ (Маріїнське євангеліє).

А БРѢВЪНА ЕЖЕ ЕСТЬ ВЪ ОЦѢ ТВОЕМЪ НЕ ЧЮЕШИ (Маріїнське євангеліє).

ИРОДЪ РОЖДѢСТВОУ СВОЕМОУ ВЕЧЕРИЪ ТВОРѢША КЪНАЗЕМЪ СВОИМЪ (Маріїнське євангеліє).

ДАДИТЕ НАМЪ ОТЪ ОЛѢЪ ВАШЕГО ЪКО СВѢТИЛЬНИЦИ НАШИ ОУГАСАИЪТЪ (Зографське євангеліє).

ВЪ РИЗѢ ВЕТЪСѢ (Зографське євангеліє).

9. Вказати, якого походження флексія. Поясніть фонетичні зміни у цих словах.

ПЪЦИ, БЪЗИ, ПОМОЗИ, РЪЦИ.

10. Поясніть звукові зміни в наведених словах:

*kvoitъ > *květъ > cvětъ > *старослав.* ЦВѢТЬ, *рос.* цвет.

*gvoīzda > *gvězda > *džvězda > *старослав.* ЗВЪЗДА, *рос.* звезда.

*vьlhvoī > vьlhvi > *старослав.* ВЛЪСВИ, *давньорос.* вълсви.

11. Вкажіть умови третьої палаталізації приголосних:

НАРЕКАТИ – НАРИЦАТИ, ЛИКЪ – ЛИЦЕ, ЛЬГЪКЪ – ПОЛЬЗА.

12. Запишіть старослов'янські слова за праслов'янськими формами. Відповідь аргументуйте:

*suhja, *vьrjь, *nozь, *mьstjо, *nosja, *rekti, *pekti, *metti, *pletь, *zvonкь, *kladti, *voldtis, *iskjо, *krikēti, *strahьнъ, *slugiti.

Заняття 12

Підсумкова контрольна робота (письмово).

Теми рефератів:

1. Тотемізм у давніх слов'ян.
2. Класифікація слов'янських міфологічних істот.
3. Схеми розвитку слов'янської міфології.
4. Етимологія назв та функцій східнослов'янських богів.
5. Школи вивчення слов'янської міфології.
6. Характерні риси східнослов'янських мов.
7. Характерні риси західнослов'янських мов.
8. Характерні риси південнослов'янських мов.
9. Видатні сучасні славісти-мовознавці.
10. Слов'янська філологія та славістика у ХХІ ст..
11. Давні слов'янські глаголичні пам'ятки писемності.
12. Давні слов'янські пам'ятки писемності, що записані кирилицею.
13. Життя та діяльність солунських братів.
14. Перші слов'янські держави та міста.
15. Алфавіти та писемність у сучасних східнослов'янських державах.

16.Алфавіти та писемність у сучасних західнослов`янських державах.

17.Алфавіти та писемність у сучасних південнослов`янських державах.

Завдання: підготувати реферат або презентацію.